

Digitalizácia v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach a jej prínos pre knižnično-informačné služby

Digitalizácia knižničných fondov v ŠVK v Košiciach je zameraná predovšetkým na ochranu knižničných fondov so zreteľom na najviac ohrozené staré tlače a noviny. Okrem toho cieľom digitalizácie je komfortnejšie a rýchlejšie sprístupňovanie dokumentov a informácií širokej verejnosti. Používatelia takto získajú ľahší prístup aj k obsahu, ktorý sa nachádza na špeciálnych, doposiaľ menej využívaných nosičoch, ako sú gramoplatne, mikrofilmy a mikrofiše.

Nezanedbateľným prínosom digitalizácie je skvalitnenie knižnično-informačných služieb, priamy prístup nielen k zdrojom, ale aj k obsahu bez ohľadu na miesto uloženia dokumentov. Hlavným cieľom je užšie prepojenie a využívanie informácií v rámci siete knižníc a príbuzných inštitúcií, sprístupňovanie spracovaných metadát a participácia na **budovaní digitálnej knižnice**. Pre digitalizáciu je veľkou výhodou, že v ŠVK v Košiciach je spracovaný veľký počet metadát. Knižnica nie je zapojená do celonárodného projektu OPIS a digitalizáciu vykonáva systematicky podľa svojich možností a potrieb na 2 skeneroch (PS7000C Book Scanner a CopiBook RGB+) zakúpených z projektov (štrukturálne fondy a prioritný projekt Ministerstva kultúry SR).

Štátna vedecká knižnica v Košiciach je 3. najväčšia knižnica na Slovensku s fondom cez 2 225 000 kn.j., z toho je viac ako 1 160 000 kníh a viazaných periodík. Vo voľnom výbere sa nachádza len 32 480 kníh (2,8 %). Keďže väčšina dokumentov je uložených v skladoch, je potrebné nájsť spôsob, ako zjednodušiť prístup používateľov ku knižničným fondom.

V roku 2013 sme v zrekonštruovaných priestoroch objektu na Pribinovej 1 (s pomocou štrukturálnych fondov ROP7 EHMK KOŠICE 2013) zriadili digitalizačné a reprografické centrum s dvoma pracovníkmi (+ 1 pracovník na absolventskú prax), čo sa odrazilo na náraste digitalizovaných súborov. Hlavným tvorcom digitalizačného programu v ŠVK je Ing. Ján Krištof.

Na základe prieskumu a analýzy fondov sme si vytýčili objekty digitalizácie:

1. Periodická tlač vychádzajúca v Košiciach a v regióne východného Slovenska do roku 1945, ktorá:
 - sa nachádza vo fonde ŠVKK,

- sa zachovala v pamäťových inštitúciách na území mesta Košice,
 - sa zachovala na území Košického a Prešovského kraja.
2. Staré tlače z produkcie košických tlačiarskych officín do roku 1900 ktoré:
 - sa zachovali v historických fondoch ŠVKK,
 - sa zachovali v pamäťových inštitúciách na území mesta Košice,
 - sa zachovali na území Košického a Prešovského kraja.
 3. Staré a vzácne tlače, ktoré sa nenachádzajú v žiadnej knižnici na Slovensku.
 4. Titulné strany starých tlačí s bibliografickými údajmi resp. ďalšími stranami potrebnými na identifikáciu diela.
 5. Dokumenty z novších fondov ŠVKK pre potreby archivácie podľa výberu.
 6. Dokumenty z novších fondov ŠVKK pre potreby čitateľov ako rozšírenie služieb knižnice.
 7. Obaly a obsahy kníh.
 8. Gramoplatne a iné audiovizuálne dokumenty.

Pri digitalizácii sme sa zamerali predovšetkým na dokumenty regionálneho významu a fond raritný a dôležitý pre našu knižnicu. Okrem historických kníh (90 000 kn. j.) sú vo fonde ŠVK bohato zastúpené aj noviny a časopisy vychádzajúce do roku 1948. Najväčší záujem verejnosti je najmä o periodiká vychádzajúce v Košiciach a v regióne východného Slovenska. Spomedzi všetkých dokumentov, ktoré knižnica uchováva, je na tom (čo sa týka zachovania fyzického stavu) najhoršie práve periodická tlač, keďže bola vytlačená na menej kvalitnom papieri. Vo fonde ŠVK sa nachádza cca 72 titulov novín a časopisov, vychádzajúcich v Košiciach – stav je podľa *Katalógu novín a časopisov... ŠVK Košice 1972*.

Realizácia a sprístupnenie

Z uvedených dôvodov sme začali s digitalizáciou starých tlačí a periodík a k realizácii sme pristúpili po zakúpení 1. skenera v roku 2009. Všetky zdigitalizované súbory sú prístupné v on-line katalógu knižnice SCK, ktorý funguje v systéme **Vufind – open source software** a v knižnično-informačnom systéme **ALEPH**. V hlavnom katalógu sú zastúpené knihy, časopisy, noviny, gramoplatne, CD, DVD, digitalizované objekty, elektronické knihy, mapy, noty na adrese <http://sclib.svkk.sk> (kliknúť na on-line katalóg, digitálna zbierka, HIS historické fondy). Okrem toho návštevník nájde v on-line katalógu fond vo voľnom výbere podľa ich umiestnenia v jednotlivých študovniach.

Súčasťou digitálnej zbierky sú:

- **obálky a obsahy kníh;**
- **historické fondy, staré tlače – 200 000 s., špeciálne ilustrácie Bratislavských tlačí;**
- **periodiká – digitalizované seriály 19. a 1. pol. 20. st. – 42 titulov;**
- **gramoplatne;**
- **náhrady (133 titulov).**

Sprístupnenie niektorých zdigitalizovaných súborov je obmedzené kvôli dodržiavaniu autorského zákona a sú k dispozícii len prihláseným používateľom alebo v priestoroch knižnice.

Periodická tlač

Doposiaľ sa zdigitalizovalo a sprístupnilo 42 titulov seriálov – Slovenský východ (1919 – 1936), maďarské a nemecké noviny vychádzajúce na území východného Slovenska z 19. a 20. st., napr. Sáros: politikai heti ujság, Városi közlöny: Kassa szab. kir. város hiv. Lapja, Felvidéki Hírlap: közigazdasági, társadalmi és szépirodalmi hetilap, Tátravidék: társadalmi, szépirodalmi és közigazdasági hetilap, Kassai hírlap: politikai napilap, Kaschauer Zeitung: Lokalblatt für Volks-, Haus- und Landwirthschafts, Industrie und geselliges Leben. Z obsahu sa robí fulltext index, ktorý slúži na vyhľadávanie. Súbory sú vhodné na čítanie i tlač. Uvedené seriály nepodliehajú autorskému zákonu, a preto sú prístupné neobmedzene všetkým návštevníkom webovej stránky knižnice. Do roku 2014 sa sprístupnilo 143 840 skenov.

Obaly a obsahy kníh

K ich spracovaniu sme pristúpili s cieľom uľahčiť prístup k bohatým fondom knižnice a zlepšiť prehľad v obsahu objednaných kníh. S digitalizáciou začala knižnica ako prvá na Slovensku v roku 2010 na základe prioritného projektu z MK SR, a potom v rámci bežnej činnosti knižnice. Do konca roku 2014 sa urobilo 162 066 skenov pripojených k on-line katalógu knižnice.

Prístupné sú v on-line katalógu na adrese <http://sclib.svkk.sk>, avšak len pre prihlásených používateľov, z dôvodu neporušovania autorského zákona.

Veľkým pozitívom je priaznivý ohlas našich používateľov a zníženie počtu zbytočne objednaných kníh zo skladov knižnice.

Historické fondy

Doteraz bolo na digitalizáciu starých tlačí spracovaných zhruba 200 000 s. Digitalizáciou sa dosiahol:

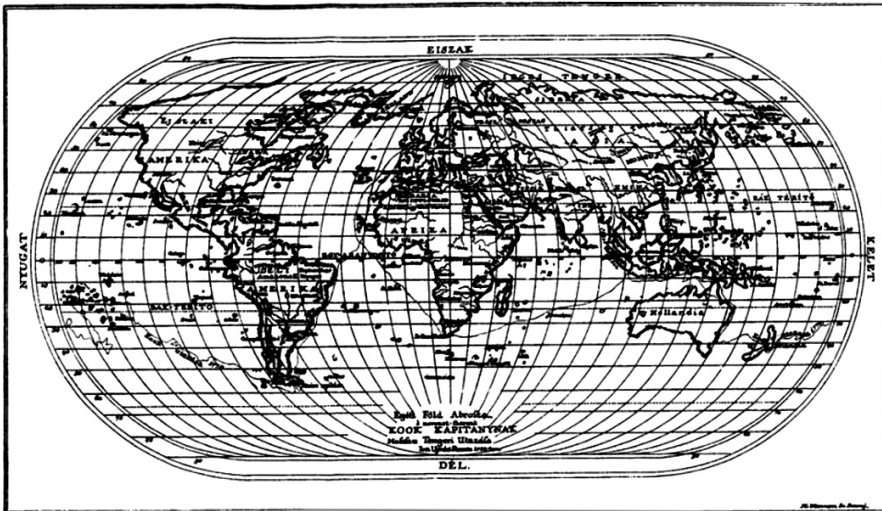
- Jednoduchší prístup k starým tlačiam vo fonde ŠVK.
- Sprístupnenie umelecko-historického a typografického obsahu tlačí ilustrácií vo forme digitálnych dokumentov.

V počte 821 ilustrácií bratislavských tlačí v on-line katalógu bolo priložených ku bibliografickým záznamom, spracovaných vo formáte (MARC21, ISBD(A), AACR2).

Súčasťou sú metadáta nevyhnutné pre identifikáciu zdigitalizovaného objektu, poznámka pre používateľa – popis ilustrácie a lokalizácia, kde sa ilustrácia nachádza.

V katalógu možno vyhľadávať cez predmetové heslá, mená, miesta tlačiarne, storočia.

Vyhľadávanie je možné na stránke <https://sclib.svkk.sk/his01> (bez nutnosti prihlásenia sa do KIS ŠVK v Košiciach) alebo cez Google. Cieľom knižnice je postupne zdigitalizovať ilustrácie starých tlačí aj z iných miest a tlačiarní.

Obrázok 2 Mapa sveta s vyznačením Cookových objaviteľských ciest. Podľa diela Fr. Ujháziho „Kook Kapitányak Hoszu tengeri utazása“ z r. 1782, (príl. 1). Signum: M. Weinmann Sc. Posonij

Wie glücklich ist ein deutscher Mann...
Der unter Ungarn ungrisch kann...

Obrázok 1 BEL Matej: Meliböi ungarischer Sprachmeister: in einer ganz veränderten Gestalt. Mit einem neuen Anhang von den allernöthigsten Wörtern, Idiotismen, Sprüchwörtern, Gesprächen, Gedichten, ergötzenden Mannigfaltigkeiten vermehret. Itzt aber in der zwölf

Digitalizácia gramoplatní

K digitalizácii slúžia 3 USB gramofóny, ktoré spracúvajú jednotlivé skladby do formátu mp3, ogg. Spracovanie sa robí formou rozdelenia digitalizovaného záznamu na jednotlivé skladby, popisania skladieb aj platní, súčasťou sú metadáta.

Spolu bolo zdigitalizovaných 4 360 gramoplatní (k 13. 8. 2015) na základe prioritného projektu MK SR v roku 2013 a v roku 2015. Vyhľadávať sa dá podľa autora, jazyka, žánru a roku vydania. Súčasťou sú zvukové ukážky. Zatiaľ sú prístupné **len pre prihlásených používateľov v rámci knižnice** na adrese <https://sclib.svkk.sk/sck01/Record/>. Okrem členov ŠVK v Košiciach je v štádiu riešenia dohoda o poskytovaní digitalizovanej podoby pre Slovenskú knižnicu pre nevidiacich (tu neplatí autorský zákon). Neskôr by sme chceli poskytnúť tieto digitalizované súbory on-line aj iným používateľom, ktorí majú výnimku z autorského zákona.

Prínos

Digitalizáciou sa zlepšila ochrana kultúrneho a historického dedičstva, skvalitnili a zatraktívili sa služby knižnice, uľahčil a urýchlil sa prístup k informáciám v digitálnej podobe. Vytvorením reprografického a digitalizačného centra v Štátnej vedeckej knižnici sa začala budovať digitálna knižnica a podporila sa ochrana písomného kultúrneho dedičstva celého regiónu. Výsledkom je:

- modernizácia služieb,
- ochrana fondov,
- rýchlejšie sprístupnenie,
- jednoduché vyhľadávanie,
- lepší prehľad vo fondoch (obaly a obsahy),
- prístup z domu,
- sprístupnenie pre nevidiacich a slabozrakých,

- **pozitívna propagácia služieb knižnice.**

Problémy

- **Autorský zákon a ťažkosti so sprístupňovaním.**
- **Nedostatok personálu, pretože v ŠVK Košice sa zaoberajú skenovaním a prípravou na digitalizáciu len 2 zamestnanci).**
- **Technika – potreba automatických skenerov a OCR servera.**

Obr. 3 Digitalizačné a reprografické centrum v ŠVK v Košiciach

Použitá literatúra:

KURUCOVÁ, Angela – FENIKOVÁ ČARNOGURSKÁ, Martina: Digitálna zbierka ilustrácií v bratislavských tlačiarňach vo fonde ŠVK v Košiciach. IN: KNIHA 2014, s. 378-385.

PhDr. Štefánia Petercová

stefania.petercova@svkk.sk

(Štátna vedecká knižnica v Košiciach)